

Д. М. Ніколенко

аспірантка кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
ORCID ID: 0009-0002-8653-5091

ОБ'ЄКТ ТА ПРЕДМЕТ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ У ЗАРУБІЖНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ТА У КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

Статтю присвячено порівняльно-правовому аналізу об'єкту та предмету незаконного заволодіння транспортним засобом. Порівняльно-правовій характеристиці піддані Кримінальні кодекси Федеративної Республіки Німеччини, Норвегії, Швеції, Естонія, Болгарія, Королівства Іспанія, Польща, Молдова Азербайджанської Республіки, Республіки Таджикистан, Республіки Узбекистан, США, Франції тощо та Кримінального кодексу України. На підставі дослідження та більш детального порівняння норм зарубіжного та українського законодавства, доведено, що за кримінальним законодавством України щодо кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння транспортним засобом міститься як схожі риси з КК зарубіжних держав, так деякі відмінності. Так, вітчизняний законодавець визначив основним об'єктом цього злочинного посягання суспільні відносини щодо охорони безпеки руху та експлуатації транспорту, як це зроблено в деяких країнах. Предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 289 КК України, як і в більшості зарубіжних країн, виступає автомобіль чи інше сухопутне (наземне) транспортний засіб, що є обґрунтованим, оскільки у вітчизняному кримінальному законодавстві відповідальність за угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна передбачається за окремою спеціальною нормі (ст. 278 КК України). Проте, виявлено й випадки більш розширеного предмету.

Ключові слова: зарубіжні країни, злочин, заволодіння, законодавство, кримінальна відповідальність, кримінальний кодекс, кримінальне правопорушення, порівняння, транспортний засіб.

Актуальність дослідження. Питання вивчення законодавства про відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом в даний час є дуже актуальним, оскільки правильно сформульована конструкція складу та адекватна суспільній небезпеці санкція кримінально-правової норми матиме превентивний характер утримуючи громадян від скоєння цього виду кримінального правопорушення. В даний час звертаючись до проекту Кримінального кодексу України можемо виявити певні невідповідності існуючому законодавчому щодо регулювання незаконного заволодіння транспортним засобом та її місця у КК України. В цих умовах доцільно порівняти відповідні норми зарубіжних країн із нормою КК України для з'ясування позначених завдань та подальшого втілення позитивних положень у вітчизняне законодавство. Питання кримінальної відповідальності за незаконне заволо-

діння транспортним засобом у різних країнах вирішується неоднаково. А отже, досліджуючи зарубіжний досвід, можна не тільки виявити та впровадити позитивні положення, а й недоліки, які не слід допускати в національному законодавстві.

Огляд останніх досліджень і публікацій.

Питанням порівняльної характеристики законодавства України та зарубіжних країн щодо кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння транспортним засобом присвячені роботи Гуславського В. С., Ємельяненко В.В., Печука І. С., Скибіцького Б. А. Проте в усіх зазначених працях порівняльно-правовому аналізу піддавалися усі ознаки складу кримінального правопорушення щодо незаконного заволодіння транспортним засобом, проте відсутнє було конкретне дослідження об'єкту та предмету досліджуваного кримінального правопорушення. Крім того у зазначених працях

порівняльно-правовий аналіз не відбувався із законодавством тих країн, які піддаються аналізу в цій статті.

Формулювання цілей статті. Метою цієї статті є порівняльно-правовий аналіз об'єкту та предмету незаконного заволодіння транспортним засобом Кримінальних кодексів Федеративної Республіки Німеччини, Норвегії, Швеції, Естонія, Болгарія, Королівства Іспанія, Польща, Молдова Азербайджанської Республіки, Республіки Таджикистан, Республіки Узбекистан, США, Франції тощо та Кримінального кодексу України.

Виклад основних положень. Встановлюючи об'єкт та предмет незаконного заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК України) маємо зазначити, що відсутня єдність у поглядах науковців з приводу безпосереднього об'єкта незаконного заволодіння транспортним засобом. Проте, більш розповсюдженою позицією є те, що основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, яке передбачене ст. 289 КК України, є суспільні відносини, що забезпечують безпеку руху та експлуатації автомобільного транспорту. При цьому додатковим факультативним об'єктом даного кримінального правопорушення можуть виступати життя, здоров'я та власність особи [1, С. 85; 16, С. 795; 25, С. 464].

За об'єктом (місцем розташування кримінально-правових норм про відповідальності за заволодіння транспортних засобів у системі особливої частини кримінального законодавства) також можна виділити різні варіанти рішення КК деяких держав. Наприклад, у Франції, США, Швеції, Польщі, Таджикистан основним об'єктом, який ставиться під охорону досліджуванним складом *злочину є суспільні відносини власності*. Так, в КК Франції кримінально-правова норма про викрадення транспортних засобів коштів розташована у Книзі 2 «Про злочини та провини проти власності»; в КК штату Техас США – у розділі 31 «Розкрадання» розділу 7 «Посягання проти власності»; в КК Швеції – у розділі 8 «Про крадіжці, розбої та інших злочинах, пов'язаних із викраденням майна»; в КК Польщі – у розділі 35 «Злочини проти майна»; в КК Республіки Таджикистан - у розділі 26 «Злочини проти власності»; у КК Республіки Молдова - у главі XII «Злочин проти власності»; у КК Азербайджанської Республіки - у розділі IX «Злочин у сфері економіки» у главі 23 «Злочин проти власності». В КК ряду інших країн кримінально-правова норма

про відповідальності за викрадення транспортних засобів розташована в розділі «*Злочини проти громадського порядку та суспільної безпеки*». До них належить, зокрема, Естонія. Нарешті, є правові системи, у яких під охорону даної кримінально-правової норми встановлено, насамперед, суспільні відносини, пов'язані з *безпекою дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів*. Так, у КК Болгарії норма про викрадення транспортних засобів перебуває у розділі 2 «Злочини у сфері транспорту та зв'язку» глави 11 «Загальнонебезпечні злочини»; у КК Республіки Узбекистан норма про викрадення транспортних засобів розміщена у главі XVIII «Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту». До цієї групи держав належить і Україна, так як ст.289 КК України розташована у розділі XI «Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту».

За більш детальним аналізом окремих норм відповідно класифікації за місцем розташування норм, які регулюють кримінальну відповідальність за незаконне заволодіння транспортними засобами маємо зазначити, що Кримінальний кодекс Федеративної Республіки Німеччини [27] у розділі 19, який має назву «Крадіжка та незаконне заволодіння майном», містить ст. 248в «Незаконне використання транспортного засобу», яка передбачає відповідальність за використання транспортного засобу або велосипеда проти волі особи, уповноваженої ними користуватися. Фактично, дана стаття є тотожною ст. 289 чинного КК України, *за винятком такого предмета злочину як велосипед*. КК ФРН дане кримінальне правопорушення відноситься до злочинів проти власності. У чинному ж КК України воно належить до кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту. Кримінальний кодекс Норвегії [7] у розділі 24 «Розкрадання, крадіжка та незаконне використання» в § 260 передбачає відповідальність за незаконне використання транспортного засобу. Відповідно до нього «підлягає покаранню особа, яка неправомірно бере транспортний засіб, яке не належить йому або не знаходиться у нього на службі, використовує, розпоряджається їм чи сприяє цьому». Далі зазначено, що «Під транспортним засобом розуміється будь-який засіб пересування (у тому числі велосипед), який має рушійний механізм». Аналіз незаконного використання транспортного засобу КК Норвегії дозволяє зробити висновок, що цей злочин також відрізняється від норми,

передбаченої ст. 289 КК України, зокрема відрізняється предмет злочину. За ст. 289 КК України предметом злочину не може бути судно повітряного чи водного транспорту або залізничний рухомий склад (відповідальність за викрадення зазначеного транспорту передбачається ст. 278 КК України) [17]. За КК Норвегії відповідальність настає і за викрадення судна, яке має рушійний механізм, а також літального апарату. На відміну від КК України законодавство Норвегії передбачає кримінальну відповідальність за незаконне використання не тільки транспортного засобу, а й іншого рухомого майна. Так, відповідно до § 261 КК Норвегії «особа, яка незаконно використовує або розпоряджається рухомим майном, що належить іншому, і тим самим отримує для себе або іншої особи значний прибуток або завдає її правовласнику значних збитків, підлягає ув'язненню...». Однак відповідальність за цей злочин настає лише за заявою потерпілого. Кримінальний кодекс Польщі [12] у розділі XXXV «Злочини проти майна» у ст. 289 встановлює, що хто забрав з метою короткотривалого використання чужий транспортний засіб той підлягає покаранню. Варто звернути увагу на об'єктивну сторону у виді викрадення. Польський законодавець, так само як і в розглянутих вище державах, наголошує саме на використанні транспортного засобу. Кримінальний кодекс Австрії [2] у розділі 6 «Злочинні діяння проти чужого майна» у § 136 також встановлює відповідальність за неправомірне використання транспортних коштів (ч. 1): «Кожен, хто використовує транспортний засіб, обладнаний для приводу машинною тягою, без згоди правочинного особи, що підлягає покаранню». Австрійський законодавець, на відміну від КК Німеччини та КК України, не дає роз'яснень щодо предмета злочину, але вказує, що транспортний засіб має бути обладнано «машинною тягою», тобто не відносячи сюди, наприклад велосипед.

Відповідальність за неправомірне заволодіння транспортним засобом КК Швеції [21] передбачена у главі 8, яка називається «Про крадіжці, грабежі, розбої та інших злочинах, пов'язаних із викраденням майна». Законодавець Швеції, на відміну КК України, розглядає цей злочин як різновид крадіжки. Так, відповідно до ст. 7 КК Швеції: «Особа, яка незаконно бере або використовує механічний транспортний засіб чи інший засіб пересування з механічним приводом, що належить іншій особі, підлягає покаранню...». У цьому випадку законодавець Швеції використовує ще й поняття

«незаконно бере», що більше схоже з поняттям «заволодіння», що використовується в КК України. Визначаючи предмет злочину, КК Швеції передбачає відповідальність за використання не тільки механічних транспортних засобів, а й інших засобів пересування, відносячи до них, наприклад, інші види техніки, призначеної до виконання будь-яких видів робіт (будівельної, обслуговуючої, ремонтної тощо).

Кримінальний кодекс Франції не містить норми, аналогічної ст. 289 КК України. Однак глава IV «Про посягання на свободу людини» у розділі II «Про викрадення повітряного корабля або будь-якого іншого транспортного засобу» у ст. 224.6 – 224.8 передбачається відповідальність за захоплення чи взяття під контроль шляхом насильства або загрози насильством повітряного судна, корабля або будь-якого іншого транспортного засобу, на борту яких перебувають люди. А саме ст. 224.6 «Викрадення чи взяття під контроль шляхом насильства чи погрози насильства повітряного судна, корабля або будь-якого іншого транспортного засобу, на борту яких знаходяться люди, також і стаціонарної платформи континентального шельфу», ст. 224.6-1 «якщо злочинне діяння передбачене статтею ст. 224.6, було вчинено у складі організованої групи»; ст. 224.7 «Злочинне діяння, визначене статтею ст. 224.6, якщо воно супроводжується тортурами чи актами жорстокості або якщо воно спричинило смерть однієї або декілька осіб»; ст. 224.8 «Кожен хто передав неправдиву інформацію, умисно поставивши під загрозу безпеку судна, що знаходиться і повітрі, чи корабля» [18]. Таке трактування норми передбачає, що основним безпосереднім об'єктом цього злочину КК Франції визнає *свободу людини*. У КК Королівства Іспанія глава IV «Про крадіжку транспортних засобів» містить ст. 244, яка передбачає кримінальну відповідальність за викрадення чужого автомобіля або мотоцикла, без умислу їх присвоєння [4]. У КК Республіки Молдова - у главі XII «Злочин проти власності» передбачає кримінальну відповідальність за заволодіння транспортним засобом у ст. 192.1 «Угон транспортного засобу», ст. 192.2 «Угон транспортного засобу з живою тягою, а також тяглової худоби» [8]. У КК Республіки Таджикистан - у розділі 26 «Злочини проти власності» ст. 252 «Угін автомобіля або інших транспортних засобів без мети розкрадання» передбачає кримінальну відповідальність за відповідні дії [13, С. 176-177]. У КК Азербайджанської Республіки - у розділі IX «Злочин у сфері економіки»

у главі 23 «Злочин проти власності» ст. 185 «Неправомірне заволодіння автомобілем або іншим транспортним засобом без мети розкрадання» [3, С. 141].

Отже, відповідно до такої ознаки як предмет можна згрупувати наступним чином зарубіжні країни: ті країни у кримінальному законодавстві яких передбачено відповідальність лише за викрадення наземних (сухопутних) безрейкових транспортних засобів та країни, де у тих самих кримінально-правових нормах передбачена відповідальність і за заволодіння різними транспортними засобами. До першої групи належать Швеція (ст. 7 KK Швеції) [21], Естонія (ст. 197 KK Естонської Республіки) [22], Болгарія (ст. 346 KK Республіки Болгарія) [9; 10; 11], Польща (ст. 289 KK Республіки Польща) [12], Таджикистан (ст. 252 KK Республіки Таджикистан) [13] та інші. До другої групи входять, зокрема, Франція (ст. 224-6 -224-8 KK Франції) [18; 24], та інші.

Майже у всьому світі визнається, що автомобіль (як і всі інші транспортні засоби – мотоцикли, трактори, трамваї тощо) є звичайним майном, а тому будь-яке незаконне заволодіння ним визнається злочином проти власності, і залежно від способу і мети заволодіння ним кваліфікується як крадіжка, грабїж, розбій, шахрайство чи привласнення. Дійсно, транспортний засіб є майном, але викрадаючи його, винна особа перш за все посягає на безпеку руху, тобто саме безпека руху є основним безпосереднім об'єктом цього злочину. А власність виступатиме додатковим обов'язковим об'єктом.

Як вже зазначалось до країн, в яких під охорону даної кримінально-правової норми встановлено, насамперед, суспільні відносини, пов'язані з безпекою дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів входять Республіка Болгарія. Так, у KK Болгарії норма про викрадення транспортних засобів перебуває у розділі 2 «Злочини у сфері транспорту та зв'язку» глави 11 «Загальнонебезпечні злочини». Безпосередньо у с. 346 (1) встановлено, що кожен хто незаконно відбирає чужий автомобільний транспортний засіб з володіння іншого без його згоди з наміром використання, повинен бути покараним. У KK Республіки Узбекистан норма про викрадення транспортних засобів розміщена у главі XVIII «Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту», а саме ст. 267 «Угон транспортного засобу» [14, С. 169].

Існують і такі правові системи, в яких предмет відповідної кримінально-правової норми взагалі не визначено. Наприклад, у ст. 267 KK

Республіки Узбекистан говориться просто про транспортний засіб, і взагалі не розкриваються ніякі його характеристики. Законодавство деяких країн не має окремих спеціальних норм про кримінальну відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом чи його угон, аналогічної ст. 289 KK України, що передбачає відповідальність за незаконне заволодіння транспортними засобами (викрадення). До таких країн можна віднести Туреччина [15], Японія [23; 26] та Швейцарія [20], Китайська Народна Республіка [5], Литовська Республіка [6], Чеської Республіки [19].

Висновки. На підставі дослідження та більш детального порівняння норм зарубіжного та українського законодавства, можна зробити висновок, що за кримінальним законодавством України щодо кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння транспортним засобом міститься як схожі риси з KK зарубіжних держав, так деякі відмінності. Так, вітчизняний законодавець визначив основним об'єктом цього злочинного посягання суспільні відносини щодо охорони безпеки руху та експлуатації транспорту, як це зроблено в деяких країнах. Предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 289 KK України, як і в більшості зарубіжних країн, виступає автомобіль чи інше сухопутне (наземне) транспортний засіб, що є обґрунтованим, оскільки у вітчизняному кримінальному законодавстві відповідальність за угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна передбачається за окремою спеціальною нормою (ст. 278 KK України). Проте, виявлено й випадки більш розширеного предмету.

Список використаної літератури:

1. Коржанський М.І. Визначення окремих понять у Кримінальному кодексі України. *Право України*. 2002. № 10. С. 83-88.
2. Кримінальний кодекс Австрії від 29 січня 1974 р. URL: <https://web.archive.org/web/20210608160908/https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002296>.
3. Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки, Кримінальний кодекс Республіки Казахстан під ред. В. Л. Менчинського. Переклад на українську мову – Т. В. Руденко. К. : ОВК, 2016. 490 с.
4. Кримінальний кодекс Іспанії від 24.05.1996 р. станом на 28.02.2024 р. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444> (дата звернення: 28.02.2024).

5. Кримінальний кодекс Китайської Народної Республіки / Переклад на українську мову – А. О. Воїнова, В. С. Станіч / під ред. Коротюк О. В., д. ю. н. К. : ОВК, 2021. 196 с.
6. Кримінальний кодекс Литовської Республіки / переклад – К. В. Менченя; під ред. О. В. Коротюк. К. : ОВК, 2021. 158 с.
7. Кримінальний кодекс Норвегії від 22 травня 1902 року (зі змінами та доповненнями). URL: <http://www.rumvi.com/products/ebook>.
8. Кримінальний кодекс Республіки Білорусь, Кримінальний кодекс Республіки Молдова під ред. В. Л. Менчинського. Переклад на українську мову – Т. В. Руденко. К. : ОВК, 2016. 462 с.
9. Кримінальний кодекс Республіки Болгарія / О. В. Коротюк. К. : ОВК, 2024. 294 с.
10. Кримінальний кодекс Республіки Болгарія от 15 березня 1968 р. URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID>;
11. Кримінальний кодекс Республіки Болгарія. URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1245689&subID=100109090,100109258,100109289,100109355,100109773#text> (дата звернення 08.11.2020).
12. Кримінальний кодекс Республіки Польща / під ред. В. Л. Менчинського. Переклад на українську мову В. С. Станіч. К. : ОВК, 2016. 138 с.
13. Кримінальний кодекс Республіки Таджикистан / переклад Станіч В.С.; під ред. О. В. Коротюк. К. : ОВК, 2021. 288 с.
14. Кримінальний кодекс Республіки Узбекистан / під ред. В. Л. Менчинського. Переклад на українську мову – О. В. Іванов. К. : ОВК, 2019. 194 с.
15. Кримінальний кодекс Турецької Республіки / Переклад – В. С. Станіч / під ред. О. В. Коротюк., д. ю. н. К. : ОВК, 2021. 190 с.
16. Кримінальний кодекс України [Текст] : наук.-практ. коментар / Ю. В. Баулін [та ін.] ; заг. ред. В. В. Сташис, В. Я. Тацій ; Акад. прав. наук України, Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. - 3-тє вид., перероб. та допов. Харків : Одиссей, 2006. 1183 с.
17. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page13> (дата звернення 01.10.2024).
18. Кримінальний кодекс Французької Республіки, під ред. В. Л. Менчинського. Переклад на українську мову Станіч В.С.. К. : ОВК, 2017. 348 с.
19. Кримінальний кодекс Чеської Республіки / Переклад на українську мову – О. В. Коротюк. К. : ОВК, 2020. 264 с.
20. Кримінальний кодекс Швейцарії (1937). URL: <http://www.admin.ch/ch/d/sr/3/311.0.de.pdf>.
21. Кримінальний кодекс Швеції. URL: [https://www.lotin.se/Fallor/Pdf/Brottsbalken_\(1962_700\).pdf](https://www.lotin.se/Fallor/Pdf/Brottsbalken_(1962_700).pdf).
22. Кримінальний кодекс Естонії від 06 червня 2001 р. URL: <https://v1.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/%D0%9F%D0%95%D0%9D%D0%98%D0%A2%D0%95%D0%9D%D0%A6%D0%98%D0%90%D0%A0%D0%9D%D0%AB%D0%99%20%D0%9A%D0%9E%D0%94%D0%95%D0%9A%D0%A1%2001.03.2020.pdf>.
23. Кримінальний кодекс Японії URL: <https://www.cas.go.jp/jp/seisaku/hourei/data/PC.pdf>.
24. Станіч В. С. Кримінальний кодекс Франції : Вид. ОВК. Київ, 2017. 348 с. URL: <https://owk.com.ua/wa-data/public/site/data/zmist/28.pdf>.
25. Стрельцов Є. Л. Українське кримінальне право: розвиток за часи незалежності. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2017. № 12. С. 54-63.
26. Ishii Ryosuke. A history of political Institutions in Japan. Т.. 1980.
27. StGB, Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich vom 15. Mai 1871. Historisch-synoptische Edition 1871–2013. Herausgegeben von Rechtsanwalt Dr. Thomas Fuchs Fachanwalt für Bau- und Architektenrecht. – lexetius.com, Mannheim 2013. – 1652 р. (PDF Edition in German) [Архівовано 16 червня 2012 у Wayback Machine.]

Nikolenko D. M. The object and subject of illegal seizure of a vehicle in foreign criminal legislation and the Criminal Code of Ukraine

The article is devoted to the comparative legal analysis of the object and subject of illegal seizure of a vehicle. The Criminal Code of the Federal Republic of Germany, Norway, Sweden, Estonia, Bulgaria, the Kingdom of Spain, Poland, Moldova, the Republic of Azerbaijan, the Republic of Tajikistan, the Republic of Uzbekistan, the USA, France, etc. and the Criminal Code of Ukraine are subjected to comparative legal characteristics. Based on the study and more detailed comparison of the norms of foreign and Ukrainian legislation, it is proven that the criminal legislation of Ukraine regarding criminal liability for illegal seizure of a vehicle contains both similar features with the Criminal Codes of foreign states and some differences. Thus, the domestic legislator has defined the main object of this criminal encroachment as public relations on the protection of traffic safety and operation of transport, as is done in some countries. The subject of the criminal offense provided for by Art. 289 of the Criminal Code of Ukraine, as in most foreign countries, is a car or other justified land (ground) vehicle, since in domestic criminal legislation, liability for the theft or seizure of a railway rolling stock, aircraft, sea or river vessel is provided for by a separate special norm (Article 278 of the Criminal Code of Ukraine). However, cases of a more extensive subject have also been identified.

Key words: foreign countries, crime, taking possession, legislation, criminal liability, criminal code, criminal offense, comparison, vehicle.